

INNOVATÍV AGRÁRVÁLLALKOZÁSOK INDÍTÁSÁT MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK SZÉKELYFÖLDÖN

FACTORS IN STARTING INNOVATIVE AGRICULTURAL ENTERPRISES IN SEKLERLAND

KOVÁCS JUDIT-TÜNDE

Debreceni Egyetem, Magyarország/Sepsiszentgyörgy, Románia

jutka_tunde@yahoo.com

Összefoglalás

Jelen tanulmány célja az, hogy a székelyföldi térségben fiatal gazdákkal készített interjúk alapján feltárja az innovatív agrárvállalkozások indulásával, szerveződésével kapcsolatos tényezőket. Az elemzés három témakörre terjed ki: az újszerű tevékenységet kiváltó okokra, azokra a családi adottságokra és tapasztalatokra, amelyek integrálhatók voltak az új kezdeményezésbe, valamint azokra a külső tényezőkre (információk, szakmai ismeretek, tapasztalatok, kapcsolatok), amelyek fontos szerepet kaptak az innovatív kezdeményezés elindításában és működtetésében.

Kulcsszavak: agrárinnováció, családi erőforrások, külső tényezők

Bevezető

Európában a '90-es évekig az exogén vidékfejlesztési megközelítés volt előtérben (iparosodás, modernizáció). A '90-es években, a területi egyenlőtlenségek növekedése miatt előtérbe kerültek az endogén, helyi értékekre és adottságokra alapuló stratégiák (Van der Ploeg 2000). A vidékfejlesztés új mezőgazdasági fejlesztési modell kidolgozásában volt érdekelt. Létrejött egy új vidékfejlesztési paradigma, amely az alulról építkező kezdeményezéseket részesíti előnyben. Az elmúlt két évtizedben a székelyföldi térségben is elkezdődött egy alulról építkező innovációs folyamat, melynek szereplői közé tartoznak az újszerű mezőgazdálkodási gyakorlatot folytató innovatív gazdák, fiatal gazdák és biogazdák. A székelyföldi térségben még nem beszélhetünk teljes mértékű paradigmaváltásról (Sárosi-Blága 2016), de az újszerű bottom-up típusú kezdeményezések indokoltá teszik az ezzel a kérdéskörrel való foglalkozást.

Az új vidékfejlesztési paradigma szerint az alulról építkező kezdeményezések nagy potenciállal bírnak, ezért térségi kontextusban a pontszerűen felbukkanó inno-

vatív gazdaságoknak is fontos szerepet kell tulajdonítani. Az új vidékfejlesztési paradigmában a vidéki helyek, illetve a vidéki helyeken zajló fejlesztéspolitikai és innovációs folyamatok felértékelődnek, és Ray (1999) megállapítása szerint azok a személyek, akik kötődnek ahhoz a fizikai térhez, melyben élnek, akárcsak a térségi fiatal gazdák, különböző cselekvési lehetőségeket keresnek és ezeket meg is valósítják.

Van der Ploeg és szerzőtársai (2000) szerint az új paradigma alapján a vidékfejlesztési stratégiákat térségi szinten, valamint a térség szereplőinek a szintjén lenne célszerű meghatározni. Az új vidékfejlesztési paradigma a vidékfejlesztés térségi szereplőit helyezi előtérbe. Ide sorolhatók többek között a földtulajdonosok, gazdák. Az új megközelítés szerint felértékelődnek a minőségi termékek, az egyéni gazdaságok, az egyéni stratégiák, az alulról jövő kezdeményezések. Ez térségünkben a vidéki területeken zajló mezőgazdasági tevékenységek innovatív formáira tereli a figyelmet. Körvonalazódni látszik ugyanis egy olyan fiatal gazdákból álló csoport (Biró – Magyar 2016), amely tudása, motivációi, tevékenysége, hozzáállása révén az új vidékfejlesztési paradigma mentén az innovatív folyamatok fontos részének, mozgatórugójának tekinthető.

Jelen tanulmány célja, hogy a székelyföldi térségben fiatal gazdákkal készített interjúk alapján feltárja az innovatív agrárvállalkozások indulásával, szerveződésével kapcsolatos tényezőket. A vizsgálat tárgyát az újszerű tevékenységet kiváltó okok, a családi kontextus, valamint a külső tényezők térségi agrárinnovációs folyamatba betöltött szerepe képezi.

Térségi kontextus

Az utóbbi évtizedben a székelyföldi térségben is tapasztalható a vidéki helyek felértékelődésére irányuló szemléletmód térnyerése, és ezzel egyidőben kezdtek megjelenni az innovatív gazdálkodási formák. A Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány több szakmai program keretében foglalkozott a székelyföldi agrárinnovációs folyamatok elemzésével. A programok szakmai eredményei erre a célra indított kiadványsorozatban jelentek meg (Biró, Magyar 2013, 2014, 2015, 2016). A kiadványok tanulmányai és interjúanyagai helyzetképet nyújtanak a térségi agrárinnováció folyamatairól és szereplőiről, a biogazdálkodás székelyföldi feltételrendszeréről, folyamatairól, a fiatal gazdák kezdeményezéseiről. A szakmai elemzések a székelyföldi térségre jellemző agrártevékenységek három típusát határozzák meg: a hagyományos önellátó családi gazdálkodási modellt (ebből a modellből van a legtöbb), a farmjellegű nagyméretű gazdaságokat (ebből a modellből kevés van a térségben), illetve az innovatív agrárkezdeményezéseket.

Székelyföldön a háztartások több mint ötven százaléka rendelkezik földterülettel, és ezek a családok gazdálkodnak is. Az önellátó családi gazdálkodások tulajdonában kevés földterület van, esetenként pár hektár földről, 2-3 darab haszonállatról beszélhetünk (Gergely 2013). Ezek a háztáji gazdaságok saját szükségletre termelnek, a fölösleget értékesítik, ha ez nem sikerül, akkor a gazdálkodásban hasznosítják. Az üzem jellegű farmok kategóriájába többtíz hektáros, esetenként nagyobb területen folyik a gazdálkodás, vagy nagyobb állatállománnyal rendelkeznek. A harmadik kategória az innovatív kezdeményezések csoportja, melyek térségi adottságokra alapoznak. Olyan kezdeményezések, amelyek túlmutatnak a korábbi évtizedek önellátó, hagyományos gazdálkodási modelljén, a térségre jellemző korábbi gazdálkodási gyakorlathoz viszonyítva új utakat, megoldásokat keresnek. Ez lehet új technológia kipróbálása/meghonosítása, új termékek előállítása, a termékek hozzáadott értékének növelése, új szakmai ismeretek térségbe való behozása. Jellemző példák: kisállattenyésztés, kertészet, gyümölcstermelés, gyümölcsfeldolgozás, gyógynövénytermesztés, gombatermesztés, csigafarm, energiafűz, szürke marha, fajkecskék, feketeteribzli és hasonlók. Az innovatív gazdaságok körébe sorolódnak a biogazdák is (Kovács 2016).

Innovatív gazdák a térségben

Az alábbiakban az innovatív gazdák csoportját mutatom be a székelyföldi térségben készült kiadványok (Biró, Magyar 2013, 2014, 2015, 2016) alapján, valamint Biró A. Zoltán újabb összefoglaló tanulmánya (Biró 2017) nyomán. Korábban innovatív gazdálkodásra nem volt példa a térségben, ezek a kezdeményezések a lokális kontextushoz mérten újak. A térség számára újdonságnak számítanak ezek a tevékenységek, hiszen eddig a mezőgazdasági termelés jellemzően a gabona és krumpli termesztésére korlátozódott. A kezdeményezések személycentrikusak, még ha egy háztartáson belül a férj és a feleség is foglalkozik vele, akkor is az egyik fél jobban implikálódik a tevékenységbe.

Az innovátor gazdák fiatalok vagy középkorúak, újdonságnak számít, hogy nők is képviseltetik magukat ezen a területen. Ez érdekességnek számít, hiszen a hagyományos térségi gazdálkodás esetében a férfi vezeti a vállalkozást. Az újító gazdák a lokális világon kívül szereztek tapasztalatot, az elinduláshoz szükséges információt térségen kívülről szereztek be, esetenként külföldi szakmai utakon, tapasztalatcseréken, képzéseken vettek részt. Több innovatív gazda is a világhálót használja a tájékozódás céljából, az intézményesített szaktanácsadás nem is nagyon jellemző erre a térségre.

A gazdákat egyfajta kereső attitűd, magatartás jellemzi, településenként egy-két gazda foglalkozik innovatív gazdasággal. Ezek a gazdaságok pontszerűen működnek, egymástól függetlenül, nem szervezeten. A térségen kívülről szerzett információk és tudás mellett a gazdák a saját erejükre támaszkodnak és nem a helyi intézményekre, mint például a helyi tanács, vagy különböző agrárszervezetek. Ha az innovatív gazdák szerveződnek, akkor ezt utólag teszik, amiután megalakultak a gazdaságok, például a bio méhészek társulása, helyi termék védjegy és helyi termelők csoportjának megalakulása. Ennek az innovatív csoportnak a térségben nincs egy összefüggő elnevezése, nem az innovatív jelleg mentén ragadják meg a csoportot, hanem egyéb specifikumok mentén, például fiatal gazdák vagy biogazdák.

A helyi közösséggel való kapcsolatuk nagyon gyenge, nincs együttműködés lokális léptékben. A helyi közösségek sok esetben különcnek tekintik ezeket a gazdákat, az innovatív kezdeményezések a környezetük számára szokatlanok, a helyiek távolságtartással viszonyulnak, kételkednek a gazdaságok hosszú távú sikerességében. Az innovatív gazdák csoportja nyitott az új ismeretek és a technológiai innovációk elsajátítása iránt. Egyfajta új szemléletmód jellemzi őket. A pályázatokat fenntartásokkal kezelik, többnyire önerőből fognak neki az újszerű mezőgazdálkodási gyakorlatnak.

Az elindulásukban a személyes tudás és a családi tapasztalat csak részleges szerepet játszik, nem meghatározó jellegű. Sokuknál előfordul a felmenők közt a mezőgazdasági tevékenységgel való foglalkozás, pl. szülő, nagyszülő hagyományos gazdálkodást folytatott, de az, hogy az innovatív gazdák nekifogtak valami újszerűnek, ott többségében nem a családi előzmény volt meghatározó és nem is a szakirányú végzettség. Az innovatív gazdák életpályájában sok éles, meredek váltás fedezhető fel, teljesen más szakirányú végzettséggel rendelkezőkből lettek sok esetben innovatív gazdák. Nem vezet egyenes út az innovatív dolgok meghonosításához, nem a lokális tényezők befolyására jönnek létre.

Az innovatív gazdáknál fellelhető egyfajta célirányosság, ideologikus elem. Amit csinálnak, azt fontosnak tartják megmagyarázni, hogy jó és hasznos. Nem rövidtávon gondolkodnak. Az üzleti hasznon kívül fontos számukra az egészséges táplálkozás, a helyi adottságok kihasználása. Az innovatív gazdák személyesen is azonosulnak azzal a tevékenységgel, amelyet folytatnak.

Módszertan

Jelen tanulmány a Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány programjának keretében készített interjúk feldolgozásán alapul. A kiadvány (Biró, Magyar 2016) 19 székelyföldi fiatal gazdával készített interjút tartalmaz. Ezeket dolgoztam fel háromféle szempontból.

- a. Melyek voltak az interjúalanyok által nevesített ***konkrét okok, ösztönzők***, amelyek az innovatív kezdeményezést elindították, vagy az ezzel kapcsolatos döntésben szerepük volt.
- b. Azoknak az elemeknek a beazonosítása, amelyek ***belső tényezőként*** gyakoroltak hatást az innovatív kezdeményezésre: például földterület megléte, állatállomány, mezőgazdasági eszközök stb., amelyek az innovatív kezdeményezésben is hasznosíthatók, kiindulópontként szolgálnak. Belső tényezőnek tekintem az innovatív kezdeményezést megelőző család gazdálkodás gyakorlatát (nagyszülők, szülők, az interjúalany gyermekkori agrártapasztalata).
- c. Azok a ***külső tényezők*** (információk, képzések, ötletek, személyes tapasztalatok stb.), amelyek példajelleggel hatottak vagy másként ösztönözték az innovatív kezdeményezést.

A 19 interjúszöveget végigolvasva kivonatoltam a fenti három témakörben az állításokat, melyeket külön-külön, tartalmi szempontból elemeztem.

Elemzési eredmények

a. Konkrét okok, ösztönzők

Az első elemzési szempontot az innovatív gazdálkodási gyakorlatok megjelenésének a kiváltó okai képezték, amely alatt a következőket értem: a gazda miért, milyen indítatásból fogott neki a tevékenységnek, hogyan született meg az ötlet, hogyan magyarázza az innovatív gazdaság létrejöttét. Mivel ezek az újszerű tevékenységek egyedinek számítanak a településeken, nem beszélhetünk olyan folyamatról, mely megelőzi a megjelenésüket. Egy-egy településen pontszerűen, egymástól függetlenül jelentek meg és rendkívül változatosak. A 19 fiatal gazdával készített interjúból azok a szövegrészek kerültek kivonatolásra, melyek az innovatív gazdaság elindításának az okát magyarázzák, ezek közül a legjellemzőbbek az alábbiak:

- nagyon nagy szerepet játszott a személyes indítatás, érzelmi okok, melyek a személyes kötődést fejezik ki a gazdálkodás iránt, egyfajta elhivatottság érzékelhető a gazdák részéről

- érvként fogalmazódik meg a gazdák közt, hogy valami előnyösebbel szerettek volna foglalkozni a hagyományos gazdálkodáshoz képest
- más személytől, intézményi keretéből származó ötlet miatt fogtak neki, például szakember, ismerős javasolta, egyetemi oktatás keretében kapott ihletet
- anyagi okok miatt fogtak neki a gazdálkodásnak, ez pályázati pénzek lehívása, pénzkereseti lehetőség, a családnak munkahely biztosítás céljából történt
- fontos tényezőnek tartják, hogy a helyi adottságokhoz alkalmazkodjon az innovatív gazdaság, mely egyedi és hiánypótló a térségben

Az innovatív gazdaságok elindításában szerepet játszó okok közül a legdominánsabb az anyagi szempont volt. Számos gazdaság létrejöttében fontos szerepet játszott a pályázati lehetőségek kihasználása. Az Európai Unió, különböző LEADER csoportok által biztosított források lehívásával több fiatal gazda is sikerrel élt.

„Itt Esztelneken az Angustia egyesületnél volt pályázati lehetőség. Szóltak, s akkor úgy kezdtem nyomozni utána, s próbáltam megtudni, milyen dolgok járnak ezzel a pályázattal, kikapuk, s minden. S akkor úgy gondoltam, érdemes belefogni, mert elég jó pénzeket adnak, csak mellé kell állni, s kell csinálni úgy, ahogy kéri. És akkor földeket béreltem hamarjában, s azt hiszem 5,5 hektárra megcsináltam ezt a pályázatot, leraktuk, és akkor meg is nyertem egyből.”

„2005-től kezdtünk külön gazdálkodni a férjemmel, addig a szülőkkel együtt volt gazdálkodás, aztán összeházasodtunk, s külön folytattuk, s akkor jött az ötlet, hogy ha már foglalkozunk vele, akkor már tartsunk fenn akkora gazdaságot, hogy érje meg, s akkor már pályáztunk is, mert abba reménykedtünk, hogy ez által tudunk előbbre lépni.” (S. M.).

„Az állattenyésztés ötlete a testvéremmel közösen jött. Láttuk, hogy van lehetőség uniós pénzek igénylésére, s úgy döntöttünk pályázzunk rá, hogy legyen mellékkereset, ne egy lábon álljunk, hanem legyen egy másik bevételi forrás is, ez ilyen kiegészítő foglalkozásnak indult.” (U. T.).

A gazdaságok munkalehetőséget és ezáltal megélhetési forrást is jelentenek a családtagoknak.

„Aztán hirtelen senki nem ment a családból dolgozni, és abban az időszakban láttam meg a lehetőséget, hogy létre lehetne hozni egy olyan gazdaságot, amibe a teljes család dolgozhat, és akkor nagyobb méretben is lehet

dolgozni. Édesapám aztán talált munkahelyet, ő most állami munkahelyen dolgozik. Én dolgozom az állatokkal, és édesanyám segít, s apum is szokott hétvégén, amikor kell.” (A.E.).

„Alapvetően ami segített, hogy úgy gondolom, hogy ez a legbiztosabb megélhetési forrás. Itt arra gondolok, hogy bárkit kirúghatnak a munkahelyéről, de hogyha otthon gazdálkods, és a kertben vagy a mezőn megtermeltesd magadnak amit megeszel, meg amire szükséged van, akkor ennél biztosabb nincs... úgyhogy ez a legbiztosabb, amivel lehet foglalkozni.” (S.L.).

Az anyagi szempontok után a legjellemzőbb kiváltó tényezők az érzelmi okok kategóriájába sorolhatóak. A gazdák közt egyfajta elhivatottságot fedezhetünk fel, ugyanis az innovatív tevékenységre nem úgy tekintenek mint csupán egy megélhetési forrásra, hanem annál sokkal többet jelent számukra. Volt, akinél küldetesként, hivatásként, családi feladatként fogalmazódik meg.

„A családban senki sem volt méhész. Nem tudni, honnan jött nekem ez az ötlet. Szó szerint szerelmes lettem a méhészetbe, a méhekbe. Én önerőmből építettem fel nyolcvanhat családig. Minden évben gyarapítottam, szerettem velük dolgozni. Egyszer csak azt vettem észre, hogy eltelt tíz év” (L.R.).

A mezőgazdasági tevékenység iránt egyfajta kötődést éreznek ezek a fiatal gazdák, akik olyan családban nőttek fel, ahol már gyermekkorban aktívan részt vettek a gazdálkodásban.

„Itthon a szüleim gazdálkodtak, és édesapám halála után nem akartam hagyni a gazdaságot, ezért kezdtem gazdálkodni nagyobb mértékben.” (B.E.).

„Hát tudod az, hogy nálunk nagyrészt mindenki azzal foglalkozik, de engem nagyon vonzott a mezőgazdaság, mert például erőst szeretem a traktorokat is, szeretem ezt csinálni, tényleg, szeretek a mezőn lenni” (B.Sz.).

Sok esetben az volt a kiváltó ok, hogy vidékre költöztek, házat vásároltak, vagy legtöbb esetben telket, ingatlant örököltek és nem szerették volna, ha az kihasználatlan marad. Volt olyan példa, hogy a gazda kimondottan itthon szeretett volna megélni és nem külföldi munkákból fenntartani a családját.

„Nem akarok külföldön dolgozni, ez az első szempont, itthon akarok családot alapítani. A másik dolog pedig az, hogy a családtól örököljük a mezőgazdasági területeket, ezzel foglalkozott a család az elmúlt évtizedek során, és ezt szeretném folytatni én is.” (K.T.).

Több gazdánál is szerepelt az az érv, hogy azért kezdtek újszerű mezőgazdálkodásba, mert valami egyedit szerettek volna, ami a környékre nem jellemző, de mégis alkalmazkodik a helyi klímához és jól beillik a helyi környezetbe, ugyanis a

hagyományos gazdálkodási tevékenységből származó jövedelemből nem lehet megélni. Sokan a hagyományos, térségre jellemző előszeretettel termesztett kultúrákat cserélték fel, például abba a földbe, ahol eddig krumpli termett, ribizlit ültettek.

„Azért választottuk a ribizlit, mert ez egy olyan faj, amely a gyergyói környezetet és a gyergyói hideg időjárást kimondottan kedveli. Olyannak kell fogni, ami itt is megél. Tehát hiába fogsz olyanba, ami kihal, vagy kifagy” (Cs. K.)

A kiváltó okok közt szerepel gyakran az is, hogy más személytől, intézményi keretből származó ötlet miatt fogtak neki az innovatív gazdálkodásnak, például szakember, ismerős javasolta, egyetemi oktatás keretében kapott ihletet. A gazdaságok elindításánál fontos szerepet játszott az a szempont figyelembevétele is, hogy az újszerű kezdeményezés alkalmazkodjon a helyi adottságokhoz.

* * *

A gazdák közt a leggyakrabban megfogalmazott érvként az anyagi okok szerepeltek. Az interjúalanyok úgy gondolják, hogy az újszerű mezőgazdálkodási gyakorlat egy számottevő anyagi forrást jelent azon túlmenően, hogy a családtagoknak is megélhetési lehetőséget és munkahelyet teremt. Ezt követték az érzelmi okok, melyek a mezőgazdasági tevékenység szeretetére vezethetőek vissza. A hagyományos gazdálkodáshoz képest az innovatív gyakorlat előnyösebbnek tűnik, melyet érdemes kihasználni. A térségben elkezdtek megjelenni az újszerű tevékenységek, melyek a helyi erőforrásokra alapszanak, az innovatív gazdák száma egyre gyarapszik, egyes gazdaságok elindulásában ez is egy kiváltó okként fogalmazódott meg.

b. Belső tényezők

A második elemzési szempontot az innovatív kezdeményezésre gyakorolt belső tényezők vizsgálata jelentette. Azok a tényezők sorolhatók ide, melyek az innovatív gyakorlat elindításakor a gazdák rendelkezésére álltak, ezeknek a birtokukba általában öröklés által jutottak, a családon belüli vagy az onnan származó erőforrások halmaza tartozik ebbe a kategóriába. A belső tényezők számbavételekor a leggyakoribbak az alábbi sorrendben fordultak elő:

- a gazdák rendelkeztek földterülettel, állatokkal, mezőgazdasági gépekkel, hasznosítható családi ingatlannal
- a családtagok mint humánerőforrás
- hagyományos családi gazdaságban szerzett korábbi tudás és tapasztalat
- a mezőgazdasági tevékenység mint hagyomány és annak a szeretete

A leghangsúlyosabban fellelhető belső tényezőt a rendelkezésre álló, az elindulást támogató családi erőforrások jelentették. Ilyen például a földterület, állatállomány, mezőgazdasági gépek, ingatlanok.

„Nem volt újdonság a gazdálkodás, és a földdel a kapcsolat sem az első. Itt ezen az örökölt birtokon gyerekeskedtünk.” (D.K.).

„Örököltem egy traktort, a helyiséget, s mezőgazdasági területet 3,5 hektárt. Bérltem a testvéremre eső földterület, és édesanyámtól is bérlék, a többi az én tulajdonom.” (B.E.).

„...volt már körülbelül 15 hektár. Ehhez még béreltünk is, de ez volt az alap, a terület azóta jelentősen nem nőtt. Ennek a java része a miénk, de a rokonság földterületiből is vettünk á.t” (U.T.).

A második leggyakrabban említett belső tényezőként a családi humán erőforrást említették a gazdák, a családtagoknak komoly szerepük van az innovatív tevékenység gyakorlásában. A fiatal gazdák nem egymagukban végzik a teendőket, hanem egyfajta munkamegosztás figyelhető meg családon belül. Általában a nők az adminisztratív feladatokban vállalnak nagyobb szerepet, míg a férfiak a termelésre koncentrálnak.

„Úgy, hogy ebbe a gazdaságba mondhatni az egész család be lett vonva, mindenki gazdálkodik. Én intézem az állatokkal kapcsolatos papírügyeket, a feleségem pedig intézi a könyvelést, ő könyvel ennek a kis magánvállalkozásnak. Számomra nem jelentett gondot, mivel ezt a családban meg tudtam oldani, nem kellett ezért elmenjünk otthonról” (J. A.).

Az innovatív gazdákat erőteljesen támogatja a családjuk, olyan személyre bízzák a gazdaságban nélkülözhetetlen feladatokat, akiben teljes mértékben megbíznak. Fontosnak tartják, hogy olyannal dolgozzanak, aki értékeli a kezdeményezést, és aki legalább olyan odaadással végezze a teendőket, mint azt az innovatív gyakorlat megálmodója.

A fiatal gazdák számára nem volt idegen a mezőgazdasági tevékenység, ugyanis a szülők vagy nagyszülők a térségre jellemző hagyományos gazdálkodási módot folytattak. Az interjúalanyok többsége fiatal korában már hozzászokott a szülői vagy nagyszülői háznál a különböző mezőgazdasági tevékenységekhez. Sok esetben az innovatív gazdálkodások arra az alaptapasztalatra épültek, melyekre a fiatal gazda a családon belül tett szert.

„Elsősorban nem volt idegen számomra a gazdaság, az állatokkal való foglalkozás, mivel gyermekkoromban gyergyócsomafalvi nagyszüleimnél megismertem, sőt megtapasztaltam a falusi életmódot. Nagyapámmal együtt

minden nyáron részt vettem a szénacsinalásban, megtanultam gondozni az állatokat, erdei gyümölcsöket gyűjtöttem, imádtam a helyi hagyományos ételeket. Tehát nem véletlen, hogy 2012-ben házasságkötésem után falusi környezetben telepedtem le, és olyan vállalkozást óhajtottam a feleségemmel együtt beindítani, ami hiánypótló egész Kézdiszéken.” (S.B

* * *

A gazdák körében, a gazdaság szeretete, a hozzá való kötődés erőteljesen meghatározza az innovatív gyakorlatot. A legjellemzőbb kezdeti, hasznosítható erőforrások: földterületeket, ingatlanokat, gépek. Ezt követte a családtagok mint humánerőforrás megjelölése, hiszen a gazdák tevékenységébe jelentős szerepe van a család többi tagjának. Végül pedig szerepe van a korábban hagyományos mezőgazdasági tevékenységben szerzett tapasztalatnak.

c. Külső tényezők

Mivel a térségben vagy a közvetlen környezetben, a térségi gazdálkodási gyakorlatban nem voltak adottak azok a minták, amelyek az innovatív gazdálkodási tevékenység elindításához szükségesek voltak, a gazdák külső forrásból szereztek be az ötletet, a technológiát, a szükséges információkat. Ezeket az ösztönző tényezőket az alábbiak szerint kategorizáltam:

- különböző segédeszközök igénybevételével szerzett információk: pl. szaklapok, szakkönyvek, internet
- formális: képzések és tanfolyamok (a térségben vagy külföldön)
- informális: kapcsolatok, szakember, ismerős, barát segítsége, hasonló innovatív gazdával való kapcsolatfelvétel
- LEADER csoportok által meghirdetett pályázatok, terület alapú támogatások, hitelek

A fiatal gazdák nyitottak a képzések iránt, több képzésen, tapasztalatcserén vettek részt és fontosnak tartják az elkövetkezendőkben is részt venni hasonlókon. A gazdák többsége nem azon a területen folytatta tanulmányait, ami a mezőgazdasággal összefüggésbe hozható, így az induláshoz és működtetéshez szükséges információkat máshonnan kellett megszerezniük.

„Novemberben, decemberben vettem részt biogazda képzésen a Pro Agricultura Alapítványnál. Vannak erre vonatkozó terveim. Folyamatosan konferenciák és képzések vannak, ahova el tudok jutni.” (S.L.).

„Új technológiát annyira nem kellett megismerjek, viszont sok mindent meg kellett tanuljak, amiről még ne tudtam, vagy nem tartottam fontosnak, azt most meg kell tanulni, s kell alkalmazni. Voltam tanfolyamokon is. Részt vettem sajtókészítő tanfolyamon. A pályázat kapcsán is volt kötelező tanfolyam, amire el kellett menni. Azok is mind hasznosak voltak” (U.T.).

Többen vették igénybe szakemberek segítségét, például kertészmérnököket fogadtak meg a ribizliültetvény betelepítésekor, vagy gyógyszerésztől kértek szakmai tanácsot, esetleg hasonló területen gazdálkodó személyeket kerestek fel.

„A férjem ezt biztos magában rég, hogy tervezte. Több helyen is járt, megnézett más halastavakat. Brassóban is vannak ismerősei, akik ezzel foglalkoztak. Oda elment, megnézte, ez hogy működik, és ő is megcsinálta, ahogy látta ott és gondolta vagy megcsináltatta, s aztán fejlesztette a tenyészetet, és már másképp megy, könnyebb is lett, de ott is vannak veszélyek, elég sok.” (B.E.).

„Felfogadtunk egy fiatal kertészmérnököt, és akkor ő tervezte meg az ültetvényt. Ő ajánlotta, honnan vegyünk ribizli töveket, elmondott több lehetőséget. Ezt ő tervezte meg, mi csak asszisztáltunk. Ő segített az ültetvénynek a kialakításában, az ültetésnél. Így indultunk.” (Cs.K.).

Több gazdánál is szerepel az európai uniós pályázati lehetőségek kiaknázása, földalapú támogatások, mint ösztönző tényezők, vagy a különböző mikrohitelk igénybe vétele, ugyanis ezek kezdeti indulási tőkét biztosítanak.

„Nekünk van LAM hiteliünk, és az a véleményünk róla, hogy jó. Tudjuk fizetni, s jó... Szükség van az ilyen lehetőségekre, mert önerőből nem tudnánk megvalósítani. Aki nagyobb léptékben akar gazdálkodni, az csak ezekhez kell folyamodjon. Ez függ attól is, hogy milyen háttere van valakinek, mivel indul. Mi például úgy indultunk, hogy semmi egyebünk nem volt, csak a földterületek egy része, de tulajdonképpen azok sem a miénknek, mert béreljük a szülőktől, nagyszülőktől. Ennyink volt meg csak, a többit mi kellett előteremt-sük.” (S.M.).

„A pályázati támogatásokról az a véleményem, hogy én a magam részéről annyit tudok elmondani róluk, hogy ha nem lett volna pályázati támogatás, soha nem tudtam volna önerőből beindítani a vállalkozásomat.” (S.B.).

Sokan szereztek külföldön tapasztalatot és annak a hatására kezdtek el itthon újszerű gazdálkodásba. A nyugati országokban szerzett tudás és tapasztalat nagymértékben hozzájárult a vállalkozói kedvhez. Esetenként olyan mezőgazdasági

gépekkel tértek haza a külföldön munkát vállaló fiatalok, melyeket a térségben egyáltalán nem vagy csak nehézkesen lehetett beszerezni. A fiatal gazdák gyakran informálódnak szakkönyvből, szaklapból vagy az internetről

„Nekem nem, mert panzióvezetői diplomám van, azon kívül pedig némi tapasztalatom is van ilyen téren, mivel dogoztam Görögországban egy félét, mint pincér. Angliában is dolgoztam, de nem tudnám megmondani, hogy mi volt a beosztásom, ott mindent csináltunk, tehát konyhában is dolgoztunk, fűvet is nyírtunk ugyancsak vendéglátásban, egy vidéki panzióban dolgoztam. Volt vagy 35 szoba, motel volt, vagy nem tudom, hogy minek minősült ott. Ott vendégekkel folyamatosan foglalkoztunk, konyhán is dolgoztam, túrára is volt mikor el kellett vigyűk a vendégeket. Tehát van némi tapasztalatom ilyen téren.” (S.B.).

„Amikor elkezdők, mi egyszer kiolvastunk két könyvet, hogy tényleg mit kell csinálni. Most is van vagy öt könyvűnk, ezek alapján indultunk el.” (B.Sz.).

* * *

Az interjúban a leghangsúlyosabban a képzéseken való részvétel és a szakemberektől szerzett tudás mutatkozott meg, mint a gazdaság elindítására gyakorolt hatás. A fiatal gazdák előnyben részesítik a személyes kapcsolatokat, előszeretettel vesznek részt képzéseken, ahol hasonló tevékenységet folytató gazdákkal találkozhatnak és cserélhetnek információkat. Fontos szerepet játszott az anyagi támogatás is, többen éltek a földalapú támogatások lehívásával, uniós pályázatok megírásával, akadt olyan gazda is, aki a mikrohittel felvételétől sem riadt vissza. Számottevő a külföldön, jellemzően nyugati országokban szerzett tapasztalat és tudás, melyet itthon kamatoztattak a gazdák. A fiatal gazdákat nyitott szemléletmód jellemzi, gyakran tájékozódnak internetről, szakkönyvből, szaklapokból. Az innovatív gazdák egy szűk csoportja részt vett térségen kívüli formális képzéseken, tanulmányi utakon, tangazdaságok látogatásán is.

Összegzés

A 19 fiatal gazdával készített interjúban az innovatív gazdálkodás indulási feltételeit (kiváltó okok), illetve az indulást befolyásoló belső és külső tényezőket vizsgáltam. A gazdáknál döntő szempont volt a vállalkozásuk elindításakor, hogy valami olyasmibe kezdjenek, ami egyedinek számít, ami újszerű a térségben, mivel több interjúalany is kihangsúlyozta, hogy a hagyományos kultúrák kisléptékű

termesztése nem jelent elegendő jövedelemforrást. Azok a gazdák, akik kisléptékben hagyományos gazdálkodást folytatnak, nem tudják felvenni a versenyt a farmjellegű gazdálkodásokkal, ahol több hektáron, intenzíven, nagymértékben gépesítve zajlik a mezőgazdasági gyakorlat. Az innovatív gazdaságok újszerűségéből adódva a vállalkozásoknak kevés versenytársuk akad a térségben. Az innovatív fiatal gazdák olyan tevékenységi területet választottak, ami alkalmazkodik a helyi klímához, gondosan megtervezték a vállalkozásuk elindítását, figyelték a helyi adottságok, erőforrások kiaknázására.

A fiatal gazdák nem csak egy jövedelemforrásként határozzák meg a gazdaságukat, hanem érzelmileg is kötődnek ahhoz, és szívügyüknek érzik azt minél sikeresebben gyakorolni. Számukra nem csak egy megélhetési forrás, hanem egyfajta hivatás, a mezőgazdaság iránti elköteleződés. Többen városi környezetből vidékre költöztek, ez egy gyakori okát képezi az innovatív gazdaságok elindításának.

Számos fiatal gazda rendelkezett földterülettel az innovatív gyakorlat elindítása előtt, volt, aki örökölte, volt, aki vásárolta, volt, aki bérelte. A gazdák rendelkeztek egy általános mezőgazdaságban szerzett tapasztalattal, hiszen gyermekkorukban gyakran vettek részt a mezei munkákban, és nem volt számukra idegen a gazdálkodási gyakorlat. Egyesek a földterületeken kívül mezőgazdasági gépeket és állatállományt is örököltek.

Érdekes jelenség, hogy a családtagokat is egyfajta belső erőforrásként azonosíthatjuk be, ugyanis az innovatív gazdaságon belül a feladatok megoszlanak a családon belül. A fiatal gazdák kapnak egyfajta segítséget, az adminisztratív ügyeket általában a család női tagjai végzik, de a családon belül mindenkinek megvan a maga szerepe és feladata a vállalkozásban. Létezik egy erős családi mag, amely a kölcsönös bizalomra épül, és amely a gazdaságot működteti, ez lehet annak is az oka, hogy az újszerű tevékenységeket a külső környezet nem fogadja túl bizakodóan, a gazdák pedig a belső erőforrásaikra támaszkodva házon belül végzik el a teendőket. Az egyik interjúban felbukkant az az információ, miszerint a könyvelőt is baráti alapon választják meg. Ez arra enged következtetni, hogy fontos a gazdák számára, hogy olyanokkal dolgozzanak, akik elismerik a tevékenységüket.

A külső tényezők számbavételekor az alábbi elemek voltak beazonosíthatóak: a fiatal gazdák előszeretettel vesznek részt külföldi és belföldi képzéseken, szakmai utakon, informálódnak a világhálóról, helyi szakemberektől, és kapcsolatot teremtenek olyan gazdákkal, akik hasonló innovatív tevékenységet folytatnak. Jellemzi őket egy állandó kereső attitűd, egyfajta nyitottság. Ez az a gazdacsoport, aki ki mer lépni a fizikailag értendő vidéki környezetből, energiát fektet abba, hogy esetenként

külföldre utazzon, és egy tangazdaságot látogasson meg. A gazdák mentalitásában is felfedezhető egy közös vonás, miszerint ha újszerű tevékenységbe kezdenek, akkor új ismereteket szükséges elsajátítaniuk. Ezeket ki-ki egyénileg oldja meg, segítségül hívva azt a pár szakembert, aki ért a témához (a székelyföldi térségre nem jellemző a szaktanácsadás), vagy szakkönyveket olvasva, internetről és képzésekről informálódva gyűjtik össze az induláshoz szükséges tudást, melyet a saját, hagyományos gazdálkodásban szerzett tapasztalataikkal ötvöznék. A gazdák egy része a külföldön szerzett tapasztalatait is felhasználja, többen nyugati országokban hasonló gazdaságokban szereznek információt, melyet itthon ültetnek gyakorlatba.

Sok esetben a pályázatok is ösztönző tényezőként hatnak ezeknek a gazdaságoknak az elindításában. Több fiatal gazda számol be arról, hogy sikeresen pályázott az európai uniós vagy a különböző LEADER csoportok által meghirdetett alapok lehívására, de sokan élnek a területalapú támogatások igénylésével is. A fiatal gazdák körében népszerűek a pályázási tevékenységek és a különböző mikrohitel nyújtotta lehetőségek kihasználása.

Az elemzett tényezők azt mutatják, hogy az innovatív gazdaságok mozaikszerűen állnak össze. Az induló okok sokfélék lehetnek, az ösztönző tényezők körében nem lehet kimutatni rendszert, szabályozottságot. A bevonható belső családi erőforrások esetében is a sokféleséget tapasztaljuk, mert azt hasznosítják, ami éppen rendelkezésre áll. A külső tényezők (információk, tapasztalatok, kapcsolatok) is sokfélék, és a velük való találkozás sok esetben véletlenszerű. Mindhárom tényezőcsoportra a sokféleség jellemző, és az innovatív kezdeményezések ebből a sokféleségből állnak össze, sokféle módon. Mindez jelentős mértékben megmagyarázza azt, hogy ezek a gazdaságok miért működnek pontszerűen, egyedi módon. A sokféleség olyan tényező, amelyet a további fejlesztésre irányuló szakpolitikák és támogatások kialakításakor célszerű figyelembe venni.

Irodalomjegyzék

- Biró A. Z. (2017): Új elitszerepek rurális környezetben. In: Biró A. Z. – Magyar F. (szerk.): *A generációváltás esélyei. Agrárvállalkozók innovatív szerepe a székelyföldi térségben*. Csíkszereda, Státus Kiadó, 11-37.
- Biró A. Z. – Magyar F. (szerk.) (2013): *Vidék és versenyképesség. Agrárinnovációs helyzetkép a székelyföldi térségben*. Csíkszered, Státus Kiadó

- Biró A. Z. – Magyar F. (szerk.) (2014): *„Mindig arra kell törekedni, hogy egy lépéssel előbbre legyünk...” Agrárinnovációs kezdeményezések a székelyföldi térségben.* Csíkszereda, Státus Kiadó
- Biró A. Z. – Magyar F. (szerk.) (2015): *Az innováció vonzásában. Biogazdálkodás a Székelyföldi térségben.* Csíkszereda, Státus Kiadó
- Biró A. Z. – Magyar F. (szerk.) (2016): *Agrárinnováció - térségi esély. Fiatal gazdák a székelyföldi térségben.* Csíkszereda, Státus Kiadó
- Gergely O. (2013): Háztartások agrártevékenysége a Székelyföldön (2011). In Biró A. Z., Magyar F. (szerk.) *Vidék és Versenyképesség.* Csíkszereda, Státus Kiadó
- Kovács J. T. (2016): A biogazdálkodók mint a székelyföldi agrárinnováció aktorai. *Pro Scientia Ruralis* 1. 72-82.
- Ray, C. (1999): Culture, intellectual property and territorial rural development. In: *Sociologia Ruralis*, 1(38): 3-20.
- Sárosi-Blága Á. – Székely K. (szerk.) (2016): *Projektek, helyek, innovációk.* Csíkszereda Státus Kiadó
- Van der Ploeg, J.D. et al (2000): Rural Development: from practices and policies towards theory. In: *Sociologia Ruralis*, 4(40): 391-408.

Abstract

The aim of the study is to reveal the factors regarding the start-up and organization of the innovative agricultural enterprises on the basis of interviews with young farmers from the Sekler Region. The analysis covers the following three themes: the underlying causes of this innovative activity, the integrated premises and familial experiences, and those external factors (information, professional knowledge, experiences, relations) which were taken an important role in the start-up and function of this innovative initiative.

Keywords: innovative agriculture, family resources, external factors